

Problém „vojenských žien” na príklade národných vojsk (československého, poľského a rumunského) na Sibíri v rokoch 1918 – 1920

JAN WIŚNIEWSKI

Charakteristickým znakom občianskej vojny v Rusku v rokoch 1917-1921 boli ukrutnosti doposiaľ nevidaných rozmerov. Konanie oboch zúčastnených strán v tomto konflikte – boľševikov a „bielych“ – výrazne prekračovalo vtedajšie vojenské štandardy. Normou tejto vojny boli popravy a pacifikácie civilného obyvateľstva, a to tak zo strany Červenej armády, ako aj jednotiek bielogvardejcov. Takéto zaobchádzanie spôsobovalo hlad a masové migrácie civilného obyvateľstva, ktoré často hľadalo ochranu a pomoc u spojeneckých vojsk, ktoré intervenovali v Rusku. Na Sibíri a na Urale boli spomedzi vojsk podliehajúcich spojeneckému veleniu početne najviac zastúpené československé, poľské a rumunské vojská. V polovici roku 1919 početnosť týchto armád dosahovala — po poradí – 53 000, 11 000 a 3 500 vojakov.¹ Úkryt pred hladom, chorobami a smrťou hľadali v týchto vojenských formáciách predovšetkým Rusky, ktoré sa, často uzročené s vlastným ponížením, rozhodli pre spoločný život s vojakmi. „Vojenské ženy“ – ako tieto ženy nazývali – často zdieľali služobné ťažkosti svojich ochrancov-vojakov.

Sugestívny a súčasne veľmi solídny obraz situácie podal vo svojich spomienkach Stanisław Bohdanowicz. Tento syn poľského exulanta sa ako osemnásťročný, v polovici októbra 1918, rozhodol vstúpiť do Poľského vojska vo Východnom Rusku a na Sibíri – ako znel oficiálny názov poľských jednotiek na Sibíri. V týchto spomienkach, spísaných v medzivojnovom období, zachytil svoje prvé chvíle po vstupe do poľskej armády: *„A tak som 15. októbra 1918 vstúpil do poľského vojska na Sibíri. Po podpísaní vyhlásenia dobrovoľníka, veliteľ v mieste sústredenia prikázal ordonancovi, aby ma odprevadil do vagónu a odovzdal veleniu desiatnika Žaka. [...] Desiatnik mi prikázal vliezť do vagónu. Bol to nákladný vagón, ako-tak prispôsobený na umiestňovanie v ňom ľudí. V strede bola liatinová piecka a po oboch stranách sa nachádzali prične, na ktorých sedeli vojaci. [...] Spočudovaním som zaregistroval, že vo vagóne neboli len vojaci, ale aj štyri ženy, ktoré sedeli na hlavných*

¹ WIŚNIEWSKI, Jan. *Korpus Czechosłowacki w Rosji 1917 - 1920*, Toruń 2007 (rukopis), s. 458-463, 531-532.

pričniami. [...] Zoznámil som sa s prítomnými vojakmi, ale ženám ma nikto nepredstavil. Bratia* ma informovali ohľadom povinností a povedali, ktorá s ktorým žije. Jedna z nich, blondínka, bystré, zdravé a jednoduché dievča, sedela oblečená iba v košielke a plátala mužskú bielizeň. Pri okne sedela útla žena s výraznými črtami a hádala sa so svojou priateľkou na opačnej strane. Tá bola veľmi mladá, pôsobila dojmom dieťaťa a nebyť šľavnatých výrazov, ktorými chcela donútiť svoju priateľku aby umyla ešusy, dala by sa považovať za školáčku. Štvrtá ležala s nejakým vojakom, teda som nemal možnosť lepšie sa jej prizrieť. Povedali mi, že ona je vo vagóne sotva niekoľko dní a jej súčasný majiteľ využíva takmer každú voľnú chvíľu“². Pre mladého chlapca, vychovaného na romantickej literatúre, ktorá zobrazovala vojakov vskutku ako ozajstných rytierov, to musel byť šok. Ako sa neskôr ukázalo, tieto ženy neboli manželkami ani snúbenicami vojakov bývajúcich v tom vagóne, ale tzv. „vojenskými ženami“, ktoré za stravu a nevelikú sumu peňazí plnili funkciu krajčírok a vypomáhali v kuchyni, ale tiež uspokojovali telesné potreby prítomných vojakov. V ďalšej časti spomienok Bohdanowicza možno nájsť aj takýto fragment: „Dva týždne som čakal na výjazd. Za ten čas som sa cvičeniach naučil trochu narábať s karabínou, rozlišovať jednotlivé hodnosti a tituly, hlásiť sa a podávať správy. A ženy sa neustále motali po vagóne, čochvíľa si niektorý z vojakov priviedol nejakú na dlhší či kratší čas. Okolie ani čas dňa pri tom žiadneho z nich nezaujímalo. [...] Aj mne navrhovali, aby som si priviedol nejakú ženu. Istý kolega sa mi dokonca ponúkol, že pokiaľ sa hanbím, všetko vybaví on. Stačí zájsť na železničné nádražie, tam je vynikajúci výber. Podakoval som sa...“³.

Na tomto mieste sa treba zamyslieť nad obsahom pojmu „vojenská žena“. Ťažko by sme mohli do tejto kategórie zaradiť ženy nazývané prostitútkami, ktoré predávajú svoje sexuálne služby náhodným partnerom. Neboli to ani ženy prinútené – či už jednorázovo alebo mnohokrát – silou, resp. násilím k poslušnosti. Boli to naopak ženy, ktoré ťažká materiálna situácia alebo iné osobné dôvody prinútili „zveriť sa“ sa pod ochranu dôstojníkov alebo vojakov (či iných mužov). Za toto krízové riešenie svojej situácie museli vojakom poskytovať rôzne služby; od zašívania odevov, varenia a upratovania, až po sexuálne služby. Vďaka tomu mali zabezpečené životné prostriedky, ochranu a dosť často aj úkryt počas prebiehajúcich bojov. Ich partnermi boli spravidla príslušníci armády, ktorí dlhšiu dobu prebývali veľmi ďaleko od svojho bydliska. Do veľkej miery sa tento pojem prekrýva s definíciou tzv. markytánok, avšak sú tu isté rozdiely, napr. markytánky sa starali o ranených a obchodovaním doplňovali zásoby vojakov. Spravidla nasledovali presúvajúce sa vojenské oddiely, ku ktorým často nejakým spôsobom patrili, resp. boli ich súčasťou.⁴

* V poľskom origináli „kuzyni (bratanci)“. V slovenskom preklade sme použili ako ekvivalent termín „bratia“, ktorý sa tradične používal pri analogických sociálnych vzťahoch (i v československých légiách) v českom a slovenskom jazykovom prostredí (pozn. red.)

² BOHDANOWICZ, Stanisław. *Ochotnik*, Warszawa : Karta 2006, s. 11-12.

³ Ibidem, s. 16.

⁴ Hlavná hrdinka drámy Bertolda Brechta *Matka Courage a jej deti* bola markytánkou, rovnako ako Mária – titulná postava z opery *Dcéra pluku* od Gaetana Donizettiho.

Prečo sa teda ženy rozhodovali pre takúto „prácu“ a osud opakovaného ponižovania, ktorý sa neraz končil chorobou či bitkou? V kontexte trvajúcej ruskej občianskej vojny išlo o riešenie, ktoré umožňovalo zachrániť si vlastný život, resp. vďaka dostupným materiálnym prostriedkom umožňovalo prežitie samotnej žene, ako aj osobám o ktoré sa starala (sporadicky sa vyskytovali prípady, keď „vojenské ženy“ mali deti z predchádzajúcich zväzkov). „O ich traumatických zážitkoch sa zmieňovali vojaci – ako písal Bohdanowicz – a neskôr jedna zo žien začala rozprávať [...] Ako bola spočiatku slúžkou pre všetko u nejakého ruského dôstojníka, ako ju zotročil, akú biedu prežívala neskôr, keď bola tehotná, pokiaľ ju babica nezbavila plodu a tiež o utrpení, ktoré pri tom prežívala. Nemala čím babicu zaplatiť, ktorá jej poradila obrátiť sa na jej milenca a tak od jedného k druhému [...] až počas revolúcie ju zobrali Česi z jednej malej stanice na Ukrajine a priviezli ju na Sibír, a teraz je medzi nami, poľskými vojakmi.“⁵ „Vojenskými ženami“ sa nestávali len ženy pochádzajúce z tzv. okrajových alebo tiež nižších vrstiev ruskej spoločnosti. Stávali sa tiež prípady, že pre takýto krok sa v dôsledku straty majetku alebo smrti osôb ktoré ich vydržovali (muža, otca) museli rozhodnúť aj ženy z tzv. vyšších sfér, ktoré sa v cárskom období tešili vysokému spoločenskému statusu. Avšak tieto sa spravidla dostávali do rúk skôr dôstojníkom alebo úradníkom.⁶ Často sa stávalo, že partnerkami vojakov sa stávali ženy, ktoré mali problémy so zákonom a rozhodli sa pre „ochranu“ vojakov, chcúc sa tým vyhnúť trestu, resp. zodpovednosti za podozrivú činnosť, spravidla komunistickú.⁷ Vyskytovali sa tiež prípady dlhodobjších zväzkov, čo vyplývalo z toho, že časť regrútov vstupujúcich do československých, poľských a rumunských oddielov tvorili bývalí príslušníci rakúsko-uhorskej armády, ktorí sa počas celej 1. svetovej vojny dostávali do ruského zajatia a zotrvávali v ňom dislokovaní v táboroch na Sibíri. Relatívne často mali veľkú slobodu pohybu, keďže často pracovali v priemyselných podnikoch alebo na roľníckych gazdovstvách. Práve na týchto miestach nadväzovali známosti, ktoré sa vyvinuli do dlhodobjších vzťahov s krajším pohlavím. Na počudovanie, tieto zväzky sa týkali najmä starších domobrancov, ktorí sa dostávali do teplých sedliackych chalúp roztrúsených po všetkých zákutiach Sibíri. Takéto známosti trvali dokonca 3 – 4 roky (prvú zajatcu sa dostali na Sibír už roku 1914). Keď teraz vstupovali do vojsk – konkrétne pridelenie záležalo samozrejme od národnosti zajatca – niekedy brali so sebou aj svoje „druhé“ ženy.⁸ Otázka „vojenských žien“ začala byť páľčivým problémom pre veliteľstvá národných vojsk až na jar,

⁵ BOHDANOWICZ, ref. 2, s. 13.

⁶ Государственный Архив Российской Федерации (ГАРФ), ф. 147, оп. 8, д. 50, hlásenie kapitána milícií Burianova náčelníkovi štábu ochrany z 9. júna 1919.

⁷ Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Varšava, WP na Syberii, I.122.91.752, správa riaditeľstva Žandarmérie Poľského vojska vo Východnom Rusku a na Sibíri z 22. 2. 1919.

⁸ J. Wiśniewski, ref. 1, s. 125 – 128. Podľa odhadov dánskeho Červeného kríža sa malo na Sibíri a Ďalekom Východe začiatkom novembra 1918 nachádzať 16 689 zajatých veliteľov a 70 170 zajatých vojakov pochádzajúcich z armády bývalej Habsburskej monarchie. Archiv Ministerstva zahraničných vecí ČR (AMZV), fond „Sibiřské archivy“ (FSA) Archiv dr. Pavlů, k. 6, údaje poskytnuté Československému Červenému Krížu kap. Cramerom v máji 1919.

resp. v lete roku 1919.⁹ Dovtedy sa totiž zväzky medzi ženami a vojakmi tak často nevyskytovali, snáď len s výnimkou pobytu československých legionárov na Ukrajine na jeseň a počas zimy roku 1917.¹⁰

Vojaci do leta roku 1919 totiž využívali skôr služby prostitútok, ktoré sa „profesionálne“ zaoberali vykonávaním služieb tohto druhu¹¹, čo zanedlho spôsobilo pliaгу ochorení na rôznorodé venerické choroby. Týkalo sa to nie len vojakov ale aj dôstojníkov. Podľa približných odhadov sa dôsledky týchto chorôb prejavili u 25 – 30% vojakov slúžiacich v československej légii na jeseň 1918.¹² Aj neskôr sa v československej armáde na Sibíri vyskytovali početné ochorenia na choroby prenosné pohlavným stykom, napr. len v apríli 1919 sa podrobilo špeciálnej liečbe zameranej na tento druh chorôb 2404 vojakov. Napokon venerické ochorenia neboli jediným problémom československých vojsk v Rusku. V dôsledku ťažkých klimatických podmienok, nedostatočného vybavenia zodpovedajúcimi uniformami, ako aj dlhodobým, niekedy štvor- až päťročným pobytom v zajateckých táboroch, zákopoch či vagónoch¹³, ďaleko od svojich domovov, boli československí vojaci pri výkone vyčerpávajúcej služby náchylní na rôzne druhy chorôb, ako napr.: škvrnitý týfus, cholera, dyzentériu, ovčie kiahne, rôzne druhy pľúcnych chorôb, venerické choroby a neurózy.¹⁴ Do januára 1919 takmer 57% zo všetkých vojakov muselo využiť pomoc ambulancie. Napriek stiahnutiu jednotiek z frontu sa toto číslo výrazne zväčšilo, až v júli 1919 dosiahlo takmer 73%. Dlhodobo chorých bolo na začiatku januára takmer 3500 vojakov a tento stav sa nezmenil počas celého roku 1919. Avšak najväčším pohromou sužujúcou Československé vojsko v Rusku (ČVvR) boli rôzne psychické a nervové ochorenia. Ich príznaky malo takmer 42% zo všetkých československých legionárov.¹⁵ Predstavitelia československého štátu sa pokúšali zvrátiť túto situáciu prostredníctvom vydávania mnohých inštrukcií ohľadom hygieny, pravidiel zaobchádzania s chorými, ako aj opatrení majúcich

⁹ Tento záver sa opiera o pozorovanie počtu a tónu rozkazov veliteľstiev národných vojsk, ktoré v období jún – júl 1919 začali upozorňovať jednotlivých veliteľov na tento fenomén. Môže to tiež svedčiť o tom, že sa pripravovala evakuácia i zodpovední sa chceli zbaviť nepotrebných cestujúcich, avšak prvá téza sa javí ako viac presvedčivá.

¹⁰ Ústřední vojenský archiv – Vojenský historický archiv (ÚVA – VHA), Odbočka Československé národní rady v Rusku (OČSNR), MV – OvR, k. 78, č. 27543, list plk. Wajbla Vojenskému odboru OČSNR z 14. decembra 1918.

¹¹ Cieľom tejto štúdie nie je skúmať príčiny nárastu prostitúcie v Rusku v období agónie cárskeho režimu a „republikánskych“ vlád v Rusku, ako ani v čase prebiehajúcej občianskej vojny.

¹² ÚVA – VHA, OČSNR – VO, k. 37, č. 23424, správa dr. Suchánka Zdravotnému odboru OČSNR z 23. 8. 1918; ÚVA – VHA, OČSNR – VO, k. 37, č. 23425, správa divízneho lekára 1. streleckej divízie Zdravotnému odboru z 29. decembra 1918.

¹³ Veľká časť legionárov strávila posledných 18 mesiacov v nákladných vagónoch prerobených na provizórne „kasárne“. Boli to slávne „teplušky“. V každom takom vagóne bývalo od 15 do 20 vojakov. Život v takýchto podmienkach, a navyše počas nízkych alebo vysokých teplôt, bol veľmi vyčerpávajúci. AMZV, f. FSA, Archív V. Girsu, k. 21, správa delegácie II. zjazdu pre vládu Československej republiky zo 7. augusta 1919; S. Bohdanowicz, ref. 2, s. 45 n.

¹⁴ ÚVA – VHA, MV – OvR, k. 80, č. 13589, správa plk. dr. Rašu pre Ministerstvo Vojenstva z 27. júla 1919 r.

¹⁵ ÚVA – VHA, OČSNR – Zdravotní odbor, k. 59, list náčelníka Zdravotného odboru pre štáb Inšpektora československých vojsk z 8. marca 1919; ÚVA – VHA, MV – OvR, k. 80, č. 13589, správa plk. dr. Rašu pre Ministerstvo Vojenstva z 27. júla 1919 r.

zamedziť vznik priaznivých podmienok pre šírenie niektorých chorôb, či budovaním siete divízií a vojenských nemocníc.¹⁶ Napriek týmto opatreniam sa percento chorých vojakov výrazne neznížilo počas celého obdobia pobytu Československého vojska na Sibíri¹⁷. Na príklad stav streleckých divízií, ktoré boli jeho súčasťou (t.j. 1., 2. i 3. divízie) mal podľa evidencie predstavovať 35 301 vojakov, avšak bojový stav činil už iba 22 234 legionárov.¹⁸ V poľských a rumunských oddieloch boli podobné zdravotné pomery, avšak v týchto vojenských formáciách nebolo až toľko ochorení na venerické choroby.

Objavenie sa väčšieho počtu „vojenských žien“ v kasárňach a vojenských vlakoch (ešalónoch) národných vojsk počas jari a leta 1919 bolo zapríčinené dvoma faktormi. Prvým bol prechod československých a čiastočne aj poľských vojsk do tylovej a strážnej služby¹⁹. Koncom marca 1919 spojenecké veliteľstvo rozhodlo, že československé vojská majú obsadiť časť Transsibírskej magistrály, vrátane jej bočných trás, od Omska po stanicu Kultuk nad Bajkalom. A tak najvýchodnejšie vysunutá 1. československá strelecká divízia „Husitská“ (veliteľstvo v Irkutsku) mala kryť jej časť od stanice Kultuk na východe po Nižný Udinsk na západe. Časť smerom na východ od tohto mesta, až po Ačinsk, mala zaujať 3. československá strelecká divízia (veliteľstvo v Krasnojarsku). 2. československej streleckej divízii „Slovanskej“ bolo zas zverené obraňovať časť od Ačinska až po Omsk (štáb v Tomsku).²⁰ Neskôr, po protestoch veliteľa československých vojsk v Rusku gen. Syrového boli československé sily posilnené poľskými²¹ a rumunskými²² oddielmi.

¹⁶ ÚVA – VHA, OČSNR – Zdravotní odbor, k. 59, list náčelníka Zdravotného odboru pre štáb Inšpektora československých vojsk z 8. marca 1919

¹⁷ ÚVA – VHA, MV – OvR, k. 80, č. 13593, správa plk. dr. Rašu pre Ministerstvo Vojenstva z 12 septembra 1919

¹⁸ AMZV, FSA, Archív V. Girsu, k. 4, č. 25, súpis osôb a výzbroje československých vojsk v Rusku zo dňa 15. novembra 1919.

¹⁹ Rumunské vojská sa počas leta a jesene 1918 aktívne nepodieľali na vojenských akciách proti boľševikom.

²⁰ KLECANDA, Vojtěch. *Operace československého vojska na Rusi v letech 1917 – 1921*. Praha : Československý vědecký vojenský ústav 1921, mapa č. 7.

²¹ Koncom apríla 1919 bolo v poľských oddieloch zoskupených do 5. divízie poľských strelcov (5. DPS), vrátane nevelkých strážnych pododdielov, 10 772 dôstojníkov a vojakov, avšak väčšinou s nepostačujúcou výzbrojou a výstrojom. Poľské veliteľstvo (a najmä plk. Czuma) sa snažilo vyhnúť priamym vojenským stretom poľských vojsk s boľševickými silami. Avšak Poliáci boli na naliehanie a hrozby svojich spojencov donútení ustúpiť z tohto stanoviska. Na základe rozkazu plk. Rumsza zo 6. mája 1919, 2. a 3. strelecký pluk mali zaujať ochrannú železničnú líniu na trase Tatarskaja-Novonikolajevsk ako aj bočnú časť transsibírskej železnice Slavgorod-Tatarskaja. Naproti tomu, ostávajúce oddiely 5. DPS mali plniť funkciu intervenčných skupín pre ohrozené časti železnice V skutočnosti poľské oddiely začali strážiť príslušné železničné trasy až začiatkom júna 1919. CAW, WP na Syberii, I.122.91.756, rozkaz plk. Rumszu z 6 mája 1919 r.; WIŚNIEWSKI, Jan. *Udział wojsk polskich w walkach z bolszewikami na Syberii w 1919 roku*, [w] *Od armii komputowej do narodowej (II), Dzieje militarne Polski i jej wschodnich sąsiadów od XVI do XX wieku*, red. M. Krotofila i A. Smolińskiego, Toruń 2005, s. 404 - 417.

²² V rovnakom čase ako poľské oddiely, začali participovať na ochrane Transsibírskej magistrály aj rumunské oddiely. Na začiatku mája gen. Janin vydal rozkaz veliteľovi Transylvánsko-bukovinskej légie – ako sa od februára 1919 nazývali rumunské oddiely – plk. Kadlecovi, aby nasmeroval jemu podriadené sily k strážnej činnosti pozdĺž Transsibírskej železnice od Nižného Udinska po stanicu Tajšet. Kvôli problémom s výzbrojou a výstrojom rumunské frontové jednotky zoskupené v 1. rumunskom pluku strelcov – v danom období išlo o 3457 dôstojníkov a vojakov – začali plniť strážne úlohy až na začiatku júna 1919. ПГБА, ф. 39499, оп. 1с, д. 243, list plk. Kadleca štábu omského vojenského okruhu z 5 júla 1919; ГАРФ, ф. 147, оп. 8, д. 40, správa plk. Russjanova náčelníkovi stráže v Omsku z 29. mája 1919; FIDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. Praha : Jota 2001,

Rozmiestnenie oddielov národných vojsk pozdĺž Transsibírskej magistrály, kde plnili strážne a tylové úlohy, ktoré boli niekedy prerušené výpravami proti bolševicko-roľníckym partizánom, umožnilo vojakom viesť pravidelnejší a „spokojnejší“ spôsob života. Niektorí spomedzi nich boli tretí, štvrtý a miestami až piaty rok mimo domova a necítili sa už natoľko spojení s rodinou a domácim prostredím vo vlasti. Rozhodnutie začať „nový“ život neraz pramenilo z absencie akýchkoľvek informácií o osudoch svojich blízkych doma. Stávalo sa teda, že vojaci sa rozhodli pre život so svojimi „vojenskými ženami“, a to napriek tomu, že vo vlasti mali svoje rodiny, ženy a deti. Treba tiež zohľadniť protesty československých vojakov počas jari a leta roku 1919, kedy žiadali urýchlenie návratu domov. Malo to negatívny vplyv na úroveň disciplíny jednotlivých jednotiek a zároveň sa zväčšili možnosti nadviazovania kontaktov so ženami. Viditeľné to bolo najmä v menších lokálnych posádkach, tylových a ubytovacích jednotkách československých légií. Na druhej strane v poľskom vojsku bolo možné tento trend pozorovať predovšetkým v tylových jednotkách a odvodových kanceláriách, ktoré sa nachádzali ďaleko od poľského veliteľstva, a teda boli ním aj menej efektívne kontrolované.²³

Druhý faktor, ktorý ovplyvnil zvýšený počet žien pripravených „zveriť sa“ do ochrany vojakom národných vojsk, stanovili politicko-vojenské pomery na Sibíri počas jari a leta 1919. Predstavitelia „bielych“ na Sibíri mobilizovali ďalšie ročníky brancov a zväčšili svoje požiadavky na civilné obyvateľstvo, ktoré mali neraz podobu nekompromisnej konfiškácie potravín a krmiva. Stávalo sa tiež, že oddiely vyslané získať potraviny sa dopúšťali na civilnom obyvateľstve – akoby mimochodom – násilnosť a výtržnosť. V tomto vynikali najmä kozácke oddiely. Rovnako oddiely vyslané na trestné expedície proti bolševickým partizánom sa voči civilnému obyvateľstvu správali bezohľadne a ukrutne. V tomto zmysle má veľkú výpovednú hodnotu záznam Gustawa Petrusa, predstaviťa Poľského vojenského výboru pre Východné Rusko a Sibír (PKW) pri československom Ministerstve Vojenstva v Irkutsku. V rámci líčenia expedície jednej ruskej jednotky písal predsedovi PKW Zygmuntovi Sadowskému: „... *stínajú obyvateľstvo a pália dediny bez toho, aby sa predtým presvedčili, či sa dané obyvateľstvo čímkoľvek previnilo. A po večeroch sa modlia za cára a spievajú – Bože ochraňuj cára*“.²⁴ V dôsledku takéhoto prístupu, adm. Kolčak strácal podporu v spoločnosti v mene ktorej bojoval, čo vytváralo priaznivé podmienky pre bolševicko-roľnícke partizánske jednotky, ktoré sa každým dňom stávali čoraz silnejšími. Začali ohrozovať železnice, jediný prostriedok dopravy a zásobovania frontových vojsk. Okrem toho, armády „bielych“ Rusov začali vo vzájomných stretoch s bolševikmi prehrávať. Od začiatku apríla 1919 trvala veľká ofenzíva bolševických vojsk, ktorá priniesla významné

s. 129.

²³ WIŚNIEWSKI, ref. 1, s. 518-549.

²⁴ CAW, PKW, 1.122.97.14, , List predstaviťa Poľského vojenského výboru pre východné Rusko a Sibír (PKW) pri československom Ministerstve Vojenstva Petrusa PKW v Novonikolajevsku a predsedovi PKW Sadowskému z 28. júna 1919..

teritoriálne zisky. Dobyli také mestá ako napr. Boguruslan, Belebej a Ufa. Koncom júna 1919 sa začala všeobecná ofenzíva celého boľševického východného frontu. V priebehu niekoľkých týždňov vojská „červených“ pod velením Sergeja Kameneva prinútili Kolčakovu armádu k rýchlemu a nekoordinovanému ústupu. V dôsledku týchto bojov sa do konca augusta získali boľševici celý Ural, až po rieku Tobol.²⁵ Všetky tieto porážky v období charakteristickom veľkým zmätkom poukazovali na kasárne a vojenské vlaky národných vojsk ako na relatívne bezpečné miesto. Rozhodnutia ruských žien prebývať u vojakov boli ovplyvnené nielen ich ťažkými životnými podmienkami či mimoriadnym nedostatkom pocitu bezpečia, ale aj tým, že československí legionári a poľskí i rumunskí vojaci dostávali veľmi vysoký – na vtedajšie pomery – žold. Vďaka nemu mohol aj obyčajný koalíčný vojak viesť život na nadmieru vysokej životnej úrovni, nedostupnej dokonca ani pre ruské zámožnejšie spoločenské vrstvy. Toto sa stalo obzvlášť viditeľným od jari 1919, kedy československí, poľskí a rumunskí vojaci popri zvýšení žoldu, začali dostávať časť peňazí vo francúzskych frankoch, a nie ako doposiaľ, v ruských rubľoch, ktoré rýchlo strácali svoju hodnotu.²⁶ Vojaci a dôstojníci míňali peniaze predovšetkým na uspokojenie svojich telesných potrieb: vodku a ženy. Československá a poľská štátna reprezentácia sa snažila predchádzať tomuto „mrhaniu“ financiami prostredníctvom vytvárania rôznych spojitelní (napr. československá *Vojenská spojitelná čs. vojska v Rusku*) a vyzývaním vojakov, aby si do nich odkladali časť svojho žoldu.²⁷

Súčasne so zhoršujúcou sa vojenskou situáciou vojsk admirála Kolčaka ako aj s čoraz zjavnejším úpadkom disciplíny v ich radoch začal výrazne stúpať počet uzavieraných manželských zväzkov medzi vojakmi a Ruskami. Časť z týchto manželstiev mala niečo spoločné s citmi. Ako príklad možno spomenúť Bedřicha Opletala, ktorý sa *nota bene* oženil s Poľkou bývajúcou na Sibíri.²⁸ „V meste sa takmer každý deň uskutočňovali svadby a svadobné hostiny. Ženili sa najmä naši dôstojníci – takto spomínal Bohdanowicz. [...] Keďže nebolo dostatok Poliek, niektorí sa ženili s Ruskami a preto sa k nám pridávali aj pôvodné ruské rodiny“²⁹. Avšak z časti boli tieto manželstvá aranžované priamo finančnými zmluvami, ktoré uzatvárali ženy (alebo ich rodiny) so svojimi budúcimi manželmi.³⁰

Velenie jednotlivých vojsk (československého a poľského) sa snažilo zabrániť tomuto javu. Gen. Syrový vydával rozkazy v ktorých jednoznačne konštatoval, že súhlas s manželstvom

²⁵ *Radzieckie siły zbrojne*, s. 97-103. WOJNA, Romuald *W ogniu rosyjskiej wojny wewnętrznej 1918-1920*, Warszawa 1975, s. 122-129; КАКУРИН, Николай Евгеньевич - ВАЦЕТИС, Иоаким Иоакимович. *Гражданская война 1918-1921*, Санкт-Петербург 2002, s. 193-228.

²⁶ BAGIŃSKI, Henryk, *Wojsko Polskie na Wschodzie 1914-1918*, Warszawa 1990 (reprint), s. 561; ZABLOUDILOVÁ, Jitka. *Vojenská spojitelná čs. vojska v Rusku*, *Historie a vojenství* 1999, č. 1, s. 103-104.

²⁷ CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, protokol z konferencie, ktorá sa uskutočnila v štábe Poľského vojska (WP) na Sibíri dňa 11. mája 1919; ZABLOUDILOVÁ, ref. 27, s. 103-104

²⁸ OPLETAL, Bedřich. *Anabáze hanáckého medika 1914-1920. Zápisky z velké války*, Praha-Litomyšl 1998.

²⁹ БОHDАНОВИЧ, ref. 2, s. 61.

³⁰ ГАРФ, ф. 147, оп. 8, д. 40, správa pplk. Russjanova náčelníkovi stráže v Omsku z 29. augusta 1919.

môže udeliť jedine veliteľ divízie alebo pluku. Podobné rozkazy vydával aj poľský veliteľ plukovník Czuma.³¹ Pohnútkou k takýmto nariadeniam boli obavy nielen o náklady evakuácie a zhoršenie disciplinovanosti vo vojenských oddieloch, ale aj z možných komplikácií po návrate do vlastí. Ťažko však jednoznačne povedať, či sa vďaka týmto nariadeniam znížil počet uzavretých manželstiev. Veľkej časti „vojenských žien“ sa pravdepodobne podarilo uzavrieť manželské zväzky (týkalo sa to najmä dôstojníkov) so svojimi „ochrancami“ a neskôr boli evakuované spolu s vojakmi a dôstojníkmi do Európy. Podľa oficiálnych údajov československého Ministerstva národnej obrany bolo v období 1919 – 1920 evakuovaných zo Sibíri a Ďalekého Východu 72 644 osôb, medzi ktorými malo byť 1 726 manželiek a 717 detí. Osud „vojnových žien“, ktoré neuzavreli formálne manželské zväzky bol však oveľa horší. Československé veliteľstvo počas evakuácie československých vojsk zo Sibíri koncom roku 1919 riešilo tento problém dosť radikálnym spôsobom. Časť žien jednoducho vyhnali z vojenských vlakov, pri čom ich často nechali bez prostriedkov živobytia. Avšak podľa niektorých prameňov, v druhej časti vojenských vlakov s „ruskými ženami“, boli údajne ponechané v uzamknutých vagónoch na veľmi silnom mraze. Neskôr bolo treba zamrznuté ostatky doslova vysekávať z vagónov.³²

Pokiaľ ide o poľskú stranu, veliteľstvo poľských vojsk sa neodhodlalo až na takéto radikálne riešenia. Čiastočne to vyplývalo zo skutočnosti, že súčasne s poľskými vojakmi boli evakuované aj ich ženy a deti (československá strana sa tomu snažila vyhnúť). V poľskom prípade je taktiež ťažko vyčíslieť, koľko „vojenských žien“ cestovalo spolu so svojimi ochrancami. Veľký počet žien nachádzajúcich sa v poľských vojenských vlakoch čiastočne zapríčinil kapituláciu poľských oddielov neďaleko stanice Klukvennaja. Ako si neskôr zapísal viackrát citovaný Bohdanowicz, „*niekedy prišla reč na našu Sibírsku Divíziu, a všetci zhodne tvrdili, že našim najväčším nešťastím a záhubou boli ženské*“.³³

Preložil Mgr. Karol Hollý, PhD.

Dr Jan Wiśniewski pôsobí na Univerzite Mikuláša Kopernika v Toruni (Poľsko). Špecializuje sa na medzivojnové dejiny so zameraním na vojenskú problematiku, vrátane problematiky národných vojsk v čase občianskej vojny v Rusku.

³¹ CAW, WP na Syberii, I.122.91.752, rozkaz plk. Czumu z 23 júla 1919 r.

³² MONTANDOM George. *Deus ans chez Kolchak et chez les Bolcheviques. Pour la croix-rouge de Geneve (1919-1921)*, Paris 1923.

³³ BOHDANOWICZ, ref. 2, s. 99.